

fiat, et aliquando palmites ipsos qui amputantur. DOCENTES EAM, participium or est à verbo *meiroth*, quod in *hiphil* significat, illustrare, illuminare, lucidum facere. Quare non mirum quod Vultgatus pro docere acceperit, præsertim cum mox appellet populum *insipientem*. Quæ est autem major insipientia quam à feminis doceri? Sed perseverando in vineæ metaphora alius sensus est, quem in versione expressi. Solent enim feminæ colligere fractas vites et ramusculos, ut ignem succendant. Comparat itaque synagogam, imò totam Judæorum rempublicam, vineæ cuius palmites præ ariditate franguntur, quos in ignem colligere solent. Hunc locum illustrat ille Joan. 15, ubi Dominus se vineæ comparat, nos palmitibus; ubi tandem ait: *Si quis in me non manserit, mittetur foras, sicut palmes, et aresecit, et colligit eum, et in ignem mittit*, etc. Cum ergo maxima Judæorum pars exciderit et aruerit, igni aptos eos esse declarat; ut ad hunc locum allusisse Dominum existimem. Accipitur autem hic participium *meiroth* sicut verbum ipsum Psal. 18: *Tu illuminas lucernam meam: accendis, etc.* NON EST POPULUS SAPIENS. Non hoc tantum loco sed et aliis plurimis tribuitur Judæorum perditio ignorantie; nam *Deus hujus seculi obturavit mentes eorum, ne fulgeret illis Evangelium gloriosum Dei beatissimi*. Videntes non viderant, et novissima non consideraverunt, neque agnovissent tempus visitationis suæ, etc. Non apprehenderunt ergo Christum, neque munitionem Dei, imò reproban- tes eum, et Cæsari volentes subjecti esse, à Cæsare vastati sunt. Nam quia oblitus sunt Dei, et eum qui ipsos fecerat non cognoverunt, tradidit eos dilaniandis absque misericordiâ, etc., neque eos gratificare voluit, id est, in gratiam recipere, atque illis reconciliari; sed projiciens repulsi, iratus contra eos vehementer, ut est in ultimis Lamentationum Jeremiæ verbis.

VERS. 12. — PERCUTIET; verbum, *cabat* propriè est *excutare* cum quadam succussione, ut fit in excussione frumentorum: unde et verbo *terendi* reddi posset. AB ALVEO, nomen in genere significat ductum, actum, cursum seu fluxum, secundum ejus rei de qua dicitur conditionem. Hoc certè loco *schiboleth nahar*, ipse fluvius Euphrates dicitur, qui, veluti quædam semita, suo alveo fertur placidus. Quia verò de trituratione erat sermo, venuste ludit in verbis. *Culmi enim cum spicis*, qui eadem voce Hebræis dicuntur, tritulantur; quasi significet *habitatores Euphratis* tritrandos, veluti frumentum, ut ex illis, veluti ex paleis, educat *Israelitas*, veluti grana. Idem intellige de fluvio *Ægypti*, id est, *Ægyptiis*. Per utrosque autem intellige omnes hostes populi Dei, qui direxerant servos Dei; è quorum tyrannide, cum Domino videtur, eripiuntur pii. Imò intellige universas gentium natio-

CAPUT XXVIII.

1. Væ coronæ superbiæ, ebriis Ephraim, et flori decedenti, gloriæ exultationis ejus, qui erant in vertice vallis pinguisimæ, errantes à vino.

2. Ecce validus et fortis Dominus, sicut impetus randinis; turbo confringens, sicut impetus aquarum

nes, inter quas erant dispersi filii Dei, quos ante mundi constitutionem Deus in regnum Filii sui prædestinaverat; qui sunt veri Israelitæ, qui sectantur fidem patris sui Abraham; quos venit Filius Dei et congregaret in unum, ut est apud Joannem. Quam dispersionem atque collectionem si Jadaei intelligerent, nequaquam in peccato morerentur. Cum ergo propheta vastationem vineæ Dei descripsisset, et abjectionem populi electi, causis etiam appositis, decantasset, more prophetico, quoniam pacto promissiones factæ patribus adimplendæ forent, non potuit tacere; et de sanetis reliquiis, quas totius prophetiæ suæ bonam partem supra esse diximus, inserit sermonem; paucitatem autem servandorum explicat illâ loquendi formâ: *Unus et unus*, vel, ut est in Hebræo, *aa unum unum*, vel *post unum unum*; quod non dicitur nisi ubi est electio et paucitas. Unde has reliquias electionem vocat Paulus ad Rom. Neque aliud in his verbis triturationis et collectionis hoc loco intelligas quam electionem filiorum Dei ex medio nationum.

VERS. 15. — IN TUBA MAGNA. Jam quod obscure dixerat planius effert, quòd scilicet per præbitionem Evangelii facta fuerit illa triturationis et electionis. *Habere enim ventilabrum in manu dicebat Joannes, ad permundandum aream suam*, etc., eandem rem aliis verbis significans. Conciuntur autem mentis prædicatione Evangelii, et manifestantur consilia cordium, et præordinati ad vitam fidem adhibent, ut est in Actis Apostolorum, *cæteri verò indurantur*; et à duobus qui in uno lecto sunt alter assumitur, et alter relinquitur. Verùm enim verò quia *terendi seu excutiendi verbum durum aliquantulum videbatur*, possentque dicere homines: *Si ego palea sum, non est quòd triticum effici possim. Me fecit Deus in contumeliam; non possum esse vas in honorem. Quid commerui?* Omittit propheta illam metaphoram, in qua non nisi effliciam Verbi et dignitatem filiorum Dei voluit significare; et nomen *tuba* inducit, cujus clangor ab omnibus auditur; sed non omnes obediunt Evangelio; ut cujusque voluntatem præcipuum indurationis et derelictionis causam insinaret, non Domini ordinationem. Cæterum *schophar tubam* in sacris litteris, non *cornu*, ut quidam volunt, significat. Habet autem appellationem ab expansione seu diffusionem clangoris, qui formatur impressione cum spiritus tum manuum: et ipsa radix *schophar* explanationem notat, et verbum quocum constituitur impressionem. *Atorabant in monte*, etc. Nominibus *montis sancti et Jerusalem* non possunt decipi nisi increduli Judæi, qui restitutionem suæ republice expectant. Nos autem scimus esse Ecclesie nomina quæ est in vertice montium, extra quam non est pax aut felicitas, sed neque morum sanctitas.

CHAPITRE XXVIII.

1. Malheur à la couronne qui est pleine d'orgueil, aux ivrognes d'Ephraïm, à la fleur passagère qui fait leur faste et leur joie, à ceux qui habitent au haut de la vallée grasse, et que les fumées du vin font chan- celer.

2. Le Seigneur fort et puissant sera comme une

multarum inundantium, et emissarum super terram spatiosam.

3. Pedibus conculcabitur corona superbiæ ebriorum Ephraim.

4. Et erit flos decidens gloriæ exultationis ejus, qui est super verticem vallis pinguium, quasi temporaneum ante matritatem autumnii: quod cum aspererit videns, statim ut manu tenuerit, devorabit illud.

5. In die illa erit Dominus exercituum corona gloriæ, et sertum exultationis residuo populi sui.

6. Et Spiritus judicis sedenti super judicium, et fortitudo revertentibus de bello ad portam.

7. Verùm hi quoque præ vino nescierunt, et præ ebrietate erraverunt; sacerdotes et propheta nescierunt præ ebrietate, absorpti sunt à vino, erraverunt in ebrietate, nescierunt videntem, ignoraverunt judicium.

8. Omnes enim mense repletæ sunt vomitu sordiumque, ita ut non esset ultra locus.

9. Quem doceret scientiam? et quem intelligere faciet auditum? ab lactatis à lacte, avulsos ab uberibus.

10. Quia manda, remanda; manda, remanda: expecta, reexpecta; expecta, reexpecta; modicum ibi, modicum ibi.

11. In loquelâ enim labii, et lingua altera loquatur ad populum istum.

12. Cui dixit: Hæc est requies mea, refectio lassum, et hoc est meum refrigerium, et noluerunt audire.

13. Et erit eis verbum Domini: Manda, remanda; manda, remanda: expecta, reexpecta; expecta, reexpecta: modicum ibi, modicum ibi: ut vadant, et cadant retrorsum, et conterantur, et illaqueentur, et capiantur.

14. Propter hoc audite verbum Domini, viri illusores, qui dominamini super populum meum, qui est in Jerusalem.

15. Dixistis enim: Percussimus fœdus cum morte, et cum inferno fecimus pactum. Flagellum inundans cum transierit, non venit super nos: quia posuimus mendacium spem nostram, et mendacio proteci sumus.

16. Idcirco hæc dicit Dominus Deus: Ecce ego mitam in fundamentis Sion lapidem, lapidem probatum, lapidem angularem, pretiosum, in fundamento fundatum: qui crediderit, non festinet.

17. Et ponam in pondere judicium, et justitiam in mensurâ: et subvertet grandis spem mendacii: et protectionem aquæ inundabunt.

18. Et delebitur fœdus vestrum cum morte, et pactum vestrum cum inferno non stabit: flagellum inundans cum transierit, eritis ei in conculcationem.

19. Quandocumque pertransierit, tollet vos: quoniam mane diluculo pertransibit, in die et in nocte: et tantummodo sola vexatio intellectum dabit auditui.

20. Coagustatum est enim stratum, ita ut alter decidat: et pallium breve utrumque operire non potest.

grêle impétueuse, comme un tourbillon qui brise tout, comme un déluge d'eaux qui se répand sur une grande campagne et qui l'inonde.

3. La couronne d'orgueil des ivrognes d'Ephraïm sera ainsi foulée aux pieds.

4. Et cette fleur passagère qui fait la vanité et la joie de celui qui habite au haut de la vallée grasse, sera semblable à un fruit qui est mûr avant les autres fruits de l'automne, que celui qui l'a perçue prend de la main, et dévore à l'instant.

5. En ce jour-là, le Seigneur des armées sera une couronne de gloire, et une guirlande de fleurs et de réjouissance pour le reste de son peuple.

6. Il sera un esprit de justice pour celui qui sera assis sur le tribunal de la justice; et il sera la force de ceux qui reviendront du combat à la porte de Jérusalem.

7. Mais ceux-ci mêmes sont si pleins de vin, qu'ils ne savent ce qu'ils font; ils sont si ivres, qu'ils ne peuvent se soutenir; le prêtre et le prophète sont sans connaissance dans leur ivresse; ils sont absorbés dans le vin; ils chancelent comme étant ivres; ils n'ont point connu la prophétie; ils ont ignoré la justice.

8. Toutes les tables sont si pleines de ce que rejettent ceux qui vomissent, et de saleté, qu'il n'y reste plus une place nette.

9. A qui le Seigneur enseignera-t-il sa loi? A qui donnera-t-il l'intelligence de sa parole? Ce sera à des enfants qu'on ne fait que de servir, qu'on vient d'arracher de la mamelle.

10. Instruisez, instruisez encore; instruisez, instruisez encore: attendez, attendez encore; attendez, attendez encore: restez un peu ici, restez un peu ici.

11. Car le Seigneur parlera désormais d'une autre manière à ce peuple, il ne lui tiendra plus le même langage.

12. Il lui avait dit autrefois: C'est là mon repos; soulagez-moi dans ma lassitude, c'est là mon rafraîchissement. Et cependant ils n'ont point voulu l'entendre.

13. Et ainsi s'accomplira en eux cette parole du Seigneur: Instruisez, instruisez encore; instruisez, instruisez encore: attendez, attendez encore; attendez, attendez encore: restez un peu ici, restez un peu ici; de sorte qu'ils sortiront du lieu qu'ils occupent; ils seront renversés en arrière, ils seront brisés, ils tomberont dans le piège, et ils seront pris.

14. C'est pourquoi écoutez la parole du Seigneur, vous qui vous moquez de lui, qui exercez votre domination sur mon peuple qui est à Jérusalem.

15. Car vous avez dit: Nous avons fait un pacte avec la mort, nous avons contracté une alliance avec l'enfer, de sorte que, lorsque les maux se débordent comme des torrents, ils ne viendront point jusqu'à nous, parce que nous avons établi notre confiance dans le mensonge, et que le mensonge nous a protégés.

16. Voici donc ce que dit le Seigneur Dieu: Je vais mettre pour fondement de Sion une pierre, une pierre éprouvée, une pierre angulaire, précieuse, qui sera un ferme fondement. Que celui qui croit ne se hâte point.

17. Et j'établirai un poids de justice, et une mesure exacte d'équité, et la grêle détruira l'espérance du mensonge, et un déluge d'eaux emportera la protection qu'on en attendait.

18. Alors l'alliance que vous avez contractée avec la mort sera rompue, et le pacte que vous avez fait avec l'enfer ne subsistera plus; lorsque les maux se débordent comme un torrent, vous en serez aux prises.

19. Aussitôt qu'ils se répandront, ils vous emporteront; et ils se répandront dès le matin, sans discontinuer ni jour ni nuit; et l'affliction seule vous donnera l'intelligence de ce qu'on vous dit.

20. Car la couche est si étroite, que de deux per-

21. Sicut enim in monte divisionum stabit Dominus: sicut in valle que est in Gaboon, irascetur: ut faciat opus suum, alienum opus ejus: ut operetur opus suum, peregrinum est opus ejus ab eo.

22. Et nunc nolite illudere, ne forte constringantur vincula vestra; consummationem enim et abbreviationem audivi à Domino Deo exercituum super universam terram.

23. Auribus percipite, et audite vocem meam; attendite, et audite eloquium meum.

24. Numquid totā die arabit arans ut serat, prociudet et sarriet humum suam?

25. Nonne cūm adaquaverit faciem ejus, seret gith, et cyminum parget, et ponet triticum per ordinem, et hordeum, et milium, et viciam in finibus suis?

26. Et erudiet illum in iudicio; Deus suus docebit illum.

27. Non enim in serris triturabitur gith, nec rota plaustrī super cyminum circuibit; sed in virgā extentietur gith, et cyminum in baculo.

28. Panis autem comminuetur: verum non in perpetuum triturans triturabit illum, neque vexabit eum rota plaustrī, nec ungulis suis comminuet eum.

29. Et hoc à Domino Deo exercituum exivit, ut mirabile faceret consilium, et magnificaret iustitiam.

COMMENTARIUM.

VERS. 1. — Hoc capite, ni fallor, utriusque regni Israelitici vastationem describit ob caecitatem, ignorantiam, et alia peccata ex quibus hæc oriuntur. Et primò de regno decem tribuum verba facit. CORONÆ SUPERBIE; VÆ regno Ephraim (nam hoc nomine vocabatur regnum decem tribuum), cuius initio mox superbiam commemorat. Plurimum enim suis viribus confidebant, et regnum Iehuda despicebant. Secundò ebriosos vocat Israelitas, quòd delitii essent comotationibus et gula; ut ex aliis prophetis apparet. Existimo autem hęc civitatem metropolim designari, quæ erat opulentissima et deliciis dedita ac devotata, sita in capite vallis pinguisimæ; quod ad felicitatem civitatis plurimum facit. Significat quoque regnum illud ad civitatem regionem ex ebriosis constare. Imò per coronam coronatos principes ac nobiles intelligit, qui et superbi et deliciis dediti erant. Vide infra, v. 5 et 4, intelligentiam et constructionem harum vocum. ET FLORES DECIDENT. De significatione *nabal* jam supra dictum est. Verbo *marcescenti* optimè redditur, cūm de flore est sermo. Comparat autem gloriam regni Israelitici *flori marcescenti*, quòd parùm duratura esset. GLORIE EXULTATIONIS, id est, cuius *juventutis* et *decor* est similis *flori marcescenti* seu *marcescenti*, qui flos est in capite vallis pinguisimæ, id est, qui habitat in initio vallis pinguisimæ, qui à vino solent conquassari, dum hęc atque illuc jactantur et ruunt. QUI ERANT, supplevit præter imperfectum *Vulgatus*. Possimus et præsens supplere, qui sunt vel habitant. Relativum autem ad *florem* vel *decorum* refertur. Ego proprias significationes quantum potui reddidi: sensus est quem

sonnes, l'une tombera; et la couvriront si petite, qu'elle ne peut couvrir deux personnes.

21. Car le Seigneur va s'élever contre vous, comme il fit sur la montagne de division; il va se mettre en colère comme dans la vallée de Gaboon; et il fera son œuvre, œuvre bien éloignée de lui; il fera son œuvre, et il agira d'une manière que est étranger à sa bonté.

22. Cessez donc de vous moquer, de peur que vos chaînes ne se resserrant encore davantage; car le Seigneur Dieu des armées m'a fait entendre qu'il va faire une destruction entière et un grand retranchement sur toute la terre.

23. Prêtez l'oreille, écoutez ma voix, rendez-vous attentifs, et ne rejetez pas mes paroles.

24. Le laboureur labore-t-il toujours pour semer? travaille-t-il sans cesse à fendre les mottes de la terre, et à la sarcler?

25. Lorsqu'il en a aplani la surface, n'y sème-t-il pas du gith et du cumin? et n'y mettra-t-il pas du blé, de l'orge, du millet, et de la vesce, chacun en sa place et en son rang?

26. C'est Dieu qui lui a donné du sens pour cela, et qui lui a appris ce qu'il doit observer.

27. Car le gith ne se foule pas avec des pointes de fer, et on ne fait point passer la roue du chariot sur le cumin; mais le gith se bat avec une verge, et le cumin avec un fleau.

28. Le blé dont on fait le pain se brise avec le fer; et néanmoins celui qui le brise, ne le brise pas toujours; il ne le presse pas toujours sous la roue du chariot; il n'en rompt pas toujours la paille avec des ongles de fer.

29. Or, toute cette conduite vient du Seigneur Dieu des armées, qui a voulu faire ainsi admirer ses conseils et la profondeur de sa sagesse.

COMMENTARIUM.

Vulgatus expressit. ERANTES, verbum *halam*, verbo *quassandi* seu *conquassandi* non malè reddidit; suprā 16, Ps. 74. Est autem participium significationis passivæ, et reddi potest *conquassantur* vel *conculcantur à vino*; quasi sit ratio quare *flori marcescenti* comparantur. Quis enim *decor*, quæ *gloria*, quæ *juventutis* illis esse potest quos *vinum contudit* hęc atque illuc collapsos? Paraphrasticè ergo sic reddere posses: *O vos miseros, quantumis coronati et superbi sitis, o temulentis Ephraim! vestra juvenitatis decorque vester similis est flori marcescenti; vae, inquam, vobis qui habitatis in capite vallis pinguisimæ, et semper vino repleti, nunc hęc nunc illuc collapsi conquassamini.*

VERS. 2. — ECCE, aperit commiserationis causam, DOMINUS; est nomen Adonai cum articulo *lamed*, qui interdum valet à, ab, de. Epitheta autem illa *amans, casus*, videntur esse adjectiva nominis *zaram*, Hebraismo non inusitato prophetis, pro: *Ecce imber pertinax et vehementer venit tanquam imber grandinis, etc.* Est autem *barad*, *repentinus fluxus* seu *imber rapidus*; deinde *invasio impetuosa*, quæ ab hujusmodi imbribus fit. TURBO CONFRINGENS, *schaar*, horrorem propriè significat, et pro spectro accipitur. PROV. 25, cum puncto dextro; at cum sinistro pro horrore, Ezech. 52, Job 18. Quia autem ingentes tempestates consequitur horror, hinc *Vulgatus* pro *turbine*. Ceterum *kateb* significat *evulsionem*, id est, inem subito, eyellentem, qualis est pestis aut apoplexia, mors subitanea, etc., Deut. 32, Psal. 91: *Ab evulsione quæ vastat in meridie*. Cum aliis punctis, Osee 12: *Ubi est, Mors, evulsio tua?* quod Apostolus 1 Cor. 15,

veritè vix, ad significandam *victoriosam evulsionem*. Hieron., *morsus*; alii aliter. Certè ex cognatis verbis quam apponi significationem probabilitatem habet. EMIS-SARUM, *hinnac*, *Vulgatus* accepit intransitivè, et supplevit relativum, ut sæpe solent Hebræi, quasi scriptum esset *qui se dimittit super terram*, etc., ut illi non indocetè vertunt. Significat autem propriè *quiescere facere*. At *quiescere facere ad terram* est dejicere in terram. Manifestum verò est inundationes prævalidarum aquarum omnia prosternere. SPATIO-SAM, *Vulgatus betad*, id est, *cum manu*, conjungit cum nomine terræ. Dicitur autem tam mare quam terra habere manus Hebræis. Vide supra 22, 48. Terram autem *cum manu* accepit pro *terra spatiosa*. Alii *manum* pro *vi* et *violentiâ* accipiunt, et cum verbo construunt, ac si superflua esset prepositio *cum*. Possimus etiam dicere esse phrasim quæ nos Lusitanis utitur. Cūm enim quidpiam volumus significare absque ullâ difficultate translatum alibi ubi placidè quiescere videatur, dicimus *manu sitam* aut *collocatum*. *Facere ergo quiescere ad terram cum manu* est. Ita dejicere ut immota maneat, et quasi manu illæ sita ac collocata; idque facili negotio: qui sensus quia non est durus, Hebraismum votui retinere. Hæc autem significant hostium adventum qui universum regnum Israel devastaturi erant.

VERS. 5. — PEDIUS CONCALCABITUR, gloria, dignitas regni illius, ipsi principes et coronati occisi et pedibus conculcati, aut in captivitatem ducti sunt. Lege librum Regum; hic autem versus indicat in v. 4, coronam esse ebriosorum, atque ita construendum.

VERS. 4. — ET ERIT FLOS DECIDENS, etc., hic quoque versus indicat hæc voces *tebi thiphearcho*, v. 1, per appositionem esse accipiendas in hunc modum, et *væ flori marcescenti, juvenitatis decoris ejus*, id est, *væ juvenitatis decoris quæ est similis flori marcescenti*; quod quasi exponens ait: *Væ tuis qui juxta caput vallis pinguisimæ conquassantur à vino*. Isti erant principes et nobiles qui in metropoli regni Samarie habitabant, deliciis et gula dediti. Hoc dicit prædam futuram cum totâ regni gloriâ et dignitate, quam elegantissimè comparat *præconi fructui, quem avidissimè devoramus, neque diutius in manibus tenemus*. QUOD CUM ASPEXERIT VIDENS, etc. Qui hic *capit* pro *ramo* accipiunt, deceptiuntur; nam affixum est masculinum; at *bicuar* fem. et in hoc genere respondent affixa illarum vocum. Adde quòd *capit* non *ramum* designat, nisi cum *he* in fine *capit*, supra 9, et Job. 15. *Vulgatus* doctissimè Hebraismum vitavit, quem ego retinere volui, tum quòd facilis esset, tum ut etiam veritas *Vulgati* interpretis magis conspicua esset. De vocibus autem hujus versus jam in superioribus dictum est.

VERS. 5. — CORONA GLORIÆ. Sensus idem est Hebræis in, vel ad, coronam. SERTUM, *tsephirah*: hoc nomine appellant Hebræi *folliculum* qui primò in arboribus quasi protrudunt; Ezech. 7: *Prodiit folliculus, floruit virga, germinavit superbia*. Ego *flosculam* dixi; nam solent flosculi manu delerri propter gratiam et

odorem. Est autem *tsephirah* *manicare, maturare*. Dicit ergo propheta Dominum regno Judæ post vastationem 10 tribuum futurum ornamentum et gloriam; atque *juventutem* Judæis, quod et factum est sub Ezechia. Chaldaus suo more de Messia interpretatur: quod amplecterer, nisi obstaret v. 7 et qui sequuntur. Certum tamen nihilominus est verba hæc ad felicitatem servorum Dei pertinere, quibus in hæc etiam vitâ Deus ipse est *pro ornamento, gloriâ, suavitate, juvenitute*, pro omnibus denique quæ solent magnificari ab omnibus; ut sanum consilium fuerit, illud unum bonum semper amplecti in quo sunt omnia bona. PROV. 8: *Qui invenit me invenit vitam, et deprimi benevolentiam à Jehová*, id est, Dominus erit ei promptuarium, ex quo accipiet homo quicquid sibi placebit.

VERS. 6. — ET IN SPIRITU JUDICII. Non solum, inquit, erit *juventutis et ornamentum*, sed faciet ut domi ac militie, in pace atque in bello, bene habeant. Nullâ autem re magis indignem in pace quam recto iudicio, ut unusquisque suo fruatur pacificè. Ad hoc autem indigent qui iudicis præsent justitiam virtutem, quæ non est nisi à Domini Spiritu. *Erit, inquit, in Spiritu iudicij*; instigabit ad jus reddendum justè; faciet ut intelligat iudices quòd rectum sit, deinde ut quod justum iudicaverint exsequantur. SUPER IUDICIUM *mischephat* pro ipso iudicium *tribunali* videtur accipi, aut certè pro ipsâ ordinatione, sanctione ac ministerio publico, ut *sedentes super iudicium* sint qui iudicis præsent ut juri dicendo. REVERTENTIBUS DE BELLO. *Vulgatus* participium intransitivè accepit, et prepositionem supplevit; et sensus planus est, *At scilicet in tertâ transitivum ferè semper est, et significat, reducere, revocare, convertere*, etc. Inter cæteras ergo expositiones quæ hic adduci possunt, alteram è duabus tantum eligerem: vel quòd Deus sit *virtus ac robur prælium reparantibus* quæ *reintegrantibus* usque ad ipsorum inimicorum portas, id est, dabit fortitudinem, ut nunquam satietur hostium caede, sed juxta benedictiones patrum usque ad portas civitatum hostes persequantur, neque desistant à victoriâ quousque hostes intra suas civitates includant; vel ut *reducentes* (seu *revocantes*) ad portam bellum sit periphrasis stationariorum seu præsidiorum militum, qui in propugnaculis portarum semper aderant ad colligendos suos à bello redeuntes, et hostes à civitatibus arcedens. Isti *relocabant, renovabant* seu *reparabant prælium ad portas*; his *virtus et fortitudo* maximè necessaria erat. Sed prior expositio phrasibus Hebræis innititur, et mihi magis placet. Parùm enim erit insequentes hostes ante portas respicere; at à campis ad portas ipsas hostium prælium *reducere* arduum magis et promissionibus Dei dignius. Igitur Dominus suus in pace justos, in bello fortes ac victoriosos reddidit.

VERS. 7. — Cūm de felicitate regni Jehuda ageret propheta, vastato jam Israele, subito vidit Judæorum in peccatis similitudinem cum Israelitis, et totam Jacobi posteritatem eadem caecitate involvendam, non solum regum tempore, sed multò magis in Messia

sum tanquam asperam comminationem accipiunt, quod per alterius linguæ homines illis collocaturus esset in penam suæ cæcitatibus, etc., nam illud et *no- tuerunt audire*, et illud Apostoli, *et nec se exaudient me*, indicant quod præcessit indulgentiæ fuisse, non penæ.

VERS. 15. — ET ERIT, vel, *et fuit*, ut *was* illud (sicut vocat grammaticum) non sit conversivum. *Notaerunt*, inquit, *audire*; sed illud breve *verbum Domini*, quod tanquam balbutientes eos docuerat, fuit eis tanquam balbutientium puerorum sermo. Deriserunt et subsannarunt et despexerunt illud, quemadmodum solent derideri ac despicere balbutientis sermones, seu chartulae pueriles cum doctrinâ et rudimentis quæ in eis continentur, tanquam viris indignâ. Quod igitur tanquam beneficium offerebatur et secundum indulgentiam tradebatur (cum enim magistri esse debuissent, facti erant quibus lacte opus esset, non solido cibo), in pejus illis cessit; et balbuties, quo iuvare poterat, ob malitiam eorum scandalo illis fuit. Quare sequitur, *ut vadant, et cadant*, id est, quo factum est, *ut abeantes laberentur, confringerentur, illaquearentur et caperentur*. Hic est sensus planus istorum verborum, ut verba illa *tsav, latsav*, etc., non significativè accipiantur, sed sint à parte prædicati (loquuntur logici), tanquam materialiter seu proverbialiter sumpta. Quod quia rabboni non intellexerunt, ubi ex priori noto se explicuissent, quod scilicet *mandatum post mandatum* illis tradi debet tanquam pueris, hic jam prorsus hærent nescientes quid sit: *Erit eis verbum Domini, mandatum post mandatum, ut cadant, etc.* Quare facilis locus hic intelligeretur, ni fallor, si verba ipsa non vertenteret, sed sic legeretur: *Erit eis verbum Domini, tsav latsav tsav, latsav, cav lacav*, etc. Sed ne quid omittere videamur, verba ipsa examinemus. *Et erit* potest referri, ut dixi, ad illud præceptum: *Quitem date fatigato*, vel ad alia etiam Dei verba. Expectata, potest esse imperativus; sed nomen usitatisimum est, sicut et verbum *cavah*, cuius propriam significationem cum perique tam Hebræi quam nostri ignoreant, plures ei tribuunt, ut solent. Ego propriam unam tantum habere existimo, ut cætera ferè omnia verba Hebræica, nempe *lineas ducere intentâ oculorum acie*: quod est propriè perspective et geometriæ. Quare ubi in Genesi Vulgatus dixit: *Congregentur aquæ in locum unum*, sic intelligi potest ratione quâdam veluti geometriæ: *Circumscribantur aquæ in loco uno*; et illud Jer. 3: *Congregabuntur ad eam*, nos diceremus, *rectâ, veluti per lineam, tendent ad eam omnes gentes*. Hinc quia qui aliquid expectant magno animæ desiderio, similes sunt mensuris geometriæ, quod animum intentum habeant in rem, tempora locaque mensurantes, etc., transfertur ad eam animi applicationem significandam, in quâ significatione frequentissimè usurpatur. At nomen *cav* non nisi *funiculum* significat eum potissimum quo mensores et fabri lignarii et latomi utuntur; unde pro *menstrâ* et pro *dimensio* accipitur; ut præceptum fuerit præceptoribus ne onerarent puerorum memoriam longis lectionibus, etc., sed lineam et certâ dimensione, etc.

MONITUM IBI, etc., id est, per intervalla temporis, ut nonnulli temporis in uno intercepto et nonnulli in altero insumerent. Verum, ut jam dixi, non significativè hæc accipienda sunt, sed primo loco pro mimica expressione puerium rudimentorum, hoc autem loco pro derisione cui balbutientis prolatio subjecta est. *UT VADANT*, etc., id est, *quo factum est*, vel *quo fiet*. Nam ex contemptu verbi Dei orta est perditio Judæorum: perditio autem significatur verbis quæ *lapsum, contractionem, illaqueationem ac captivorem* significant. Vide supra, 8, 15. Dixit autem *retrosam cadere*, propterea quod periculosior lapsus is sit. Et in eis impleri prophetiam hæc significavit evangelista cum ad vocem Domini, *ego sum, cecidisse retrorsam* Judæos commemorat. Injussidum autem ruina designat eos non advertere in quæ mala collapsi sint. Deinde *confractio irreparabilis repleta labefactionem* designare videtur: *illaqueatio* etiam non solum complicationem scelerum, verum etiam animorum perplexitatem, in quâ perpetuò degant, nescientes quid sequantur, aut cui credant, cum non regem, non sacerdotem, non prophetam habeant. *AT CAPITO* designat omnimodam potestatem atque tyrannidem quam in eos exercet peccatum et diabolus: dicit enim infideles quò vult: nam sunt servi peccati. Et quæ patiuntur aviculae in manibus puerorum qui eas laqueis ceperunt, multoque graviora, patiuntur ipsi à peccato et diabolo. Hæc quoque animadvertat cætera peccatorum turba, qui, quia contemptum verbum Dei, similibus malis subjecti sunt, eruntque perpetuò.

VERS. 14. — CUM PRÆCEPTA DIVINA DESPICERENT TANQUAM PUERILIA RUDIMENTA, et prophetis, qui es comminabantur, negotium facerent, non poterat non indignari Dominus. Sed quia quod hæc indignationem consecutum est, maximè divinam bonitatem illustrat, antequam sententiam Dei promat, voluit propheta eorum irrisiones exprimere, quibus certè nullæ poterant esse graviore aut molestiores. QUI DOMINAMINI. Ne quis ad vulgus hæc pertinere putaret, *dominatos* seu *principes populi* compellat. Isti enim fuerunt qui *deridebant* verbum Domini, ut in Evangelio legis de scribis et phariseis et principibus sacerdotum. Nam ad istorum tempora jam propheta respicit, ac de istis jam nobis quoque futurus est sermo; qui cum essent avari, de elemosynis in pauperes erogandis disseverent Dominum deridebant. Quorum ingenium exactissimè versu seq. propheta depingit.

VERS. 15. — DIXISTIS ENIM, vel, *quandoquidem acristis*. Suspendenda enim est sententiâ usque ad verus sequentes. PERCESSIMUS FODDS. Cum propheta et Dominus ipse Judæis flagella, mortem et divinas alias ultiones imminere ob ipsorum avaritiam, inhumanitatem falsamque doctrinam denuntiarent, isti contra irridentes, quòd veluti inanes minas esse putarent, ex infidelitate dicebant, si non verbo, saltem opere: Non timemus mortem; *pepigimus enim fodds cum morte; etiam si venerit, non nobis nocbit*. Frustra ergo nobis mortem minamini. Ubi cum rem omninò impossibilem prætexant, nempe *cum morte et inferno*

pacationem, frivolos, inanes ac mendacii plenas comminationes esse significare volunt. FEGIMUS PACTEM, *carah est videre, providere* seu *providere*. Hinc nomen quod *provisionem*, d'inde etiam ea quæ in futurum providentes nobis tanquam necessaria comparamus, notat. Est autem locutio simul convitium, aut simul navigare volentium. Quia autem hæc non faciunt nisi foplerati et amicitia conjuncti, Vulgatus *facere pactum* dixit ut idem sit quod superiori membro: at vehementer mihi visa est ironia, si *provisionem se cum inferno* (seu mortuorum statu) fecisse dicerent, q. d.: *Nihil magis à tuis minis nobis metuentum est, quam si cum morte percessissemus factus, et tanquam simul navigaturi, aut ut domo victuri, cum morte provisionem fecissemus*. FLAGELLUM INUNDANS. Paronomasia est in verbis Hebræis *scot, scotef*. Dicebant enim propheta et Dominus ingentes calamitates, tanquam flumina inundantia, imminere toti Judææ. NON VENIT SUPER NOS. Rara est constructio verbi *ho* (id est, *venit*) cum affixo, aut accusativo, ut hoc loco; fitque tunc transitivum, et verbo *invadendi* rectè vertitur, ut Psal. 56: *Ne invadat me pes superbie*, etc. MENDACIUM. Credo hic Judæos ironicè *justitiam legis absque fide* (quam fictam justitiam atque hypocritam appellat propheta et Dominus) *mendacium* appellare; q. d.: *Nos justi sumus, et justitiam legis custodimus; quas vos superbè admodum ac mendaciter mendacium dicitis, his nos tecti ac tili sumus; hoc unicuique nobis receptaculum in inundationibus quas comminamini; hæc nobis abscondio à tempestate*. Non enim suos Dominus deseret, neque hostium prædam esse patietur eos qui legem ejus observant. Id Moses, id Deus ipse semper nobis pollicitus est. Hanc aptissimam hujus loci expositionem existimo, et sequentibus maximè convenire. Fateor tamen posse de *mendacis* ipsis, fraudibus et imposturis intelligi, quibus divites erant Judæi, quibus fidebant posse se ab hostibus tutos esse; simplices autem ac mansuetos, et qui consilia Domini amplecterentur, injuriæ ac prædæ hominum patere; sibi fraude et dolo in hostes esse utendum; his armis se cæteris nationibus præstare; non ergo aliam protectionem sibi necessariam, etc. ET MENDACIO. Aliud hic nomen est à superiori, nempe *scheher*, quod propriè *falsum* seu *falsitatem*, seu *fallaciam* notat, et additur præpositio *be*, id est, *in* cum. Verbum autem propriè *abscondere* significat, quasi se fraudibus vel fallacis abscondendos, tanquam latibulo, dicant, aut per fraudes et dolos evasuros universa pericula. Vides hoc loco superbiam improborum? vides proterviam et perversitatem? vides contemptum et inancam fiduciam? et quod maximè dolendum est quantum fidentiores videantur et audientiores ad perferenda pericula atque adversa (cum tamen verè se destinantur) quam pii et boni viri, qui Deum habent pro se? Sed bene est quod istorum spes est inanis, et veluti nebula, adventante sole, evanescit: spes autem justorum inconcussa manet et gaudis plena est, ut Scriptura non uno loco affirmat.

VERS. 16. — MITTO: *issad*, propriè est *fundare*.

Vulgatus sensum vertit, et tanquam participium seu nomen accepit, sicut alii; *Fundare in Sion lapidem* sed *fundare* Sion in lapide vel super lapidem, phrasi Hebræis familiaris; neque cuiquam dubium esse debet quin lapis hic Christus sit, ut ex Evangelio et Paulo et Petro apparet. Nam hic est *lapis factus in caput anguli*, et nemo illud *fundamentum potest præter il quod positum est*, etc. Hunc 1° dicit *lapidem probationis*, id est, qui probatus tamen firmitatem suam ac firmitatem servat; unde infra comparatur saxo durissimo, etc.; quam examinatus autem et quam probatus fuerit Dominus atque tentatus per omnia, esse hominem qui ignoret arbitror neminem; 2° *angularem, quod duos parietes connectat*; fecit enim *unam ex duobus, dissolvens inimicitiarum maceriem*; 3° *pretiosum*; quid enim conferri potest cum Homine-Deo? 4° vocat *fundamentalem*; nam *fundamenti fundati*, vel *fundamenti fundamenti*, imum fundamentum designat, id est, super quod totum ædificium constructur. QUI CREDIDERIT, NON FISTET. Non dubium quin verbum *each* *festivare* significet; à Paulus, Rom. 10, et Petrus, cap. 1, epist. 2, verbo *pudescendi* reddiderunt, quemadmodum et Græcis Interpret. Et quidem si mens propheta non esset commendare fidem in illum lapidem, dum affirmat *qui in eum fideret, nisiquam pudescentum*, ut ex Apostolis colligitur, facile esset Vulgatum interpretis cum Apostolis conciliare, quos Vulgati interpretis hæc sit sententiâ: *Qui credit, ne fistet*, scilicet videre quod hic pollicetur Dominus; quia non statim id futurum est: inmensum quòd si festinare, pudesceret, non reperiens quod se inventurum putabat. Ergo si in Apostolis futurum *pudescit* pro *pudescit* accipiatur, idem crit sensus: sed, ut dixi, hic commendandus fides. Quare non alia crucifatio mihi probabilior apparet quam si dicamus Hebræos verbo *festinandi* in tertiâ uti, sicut nos Hispani verbo *currendi*, pro *erubescere* seu *pudescere*: nam qui erubescunt sese abdere festinant. Redderemus ergo hispanicè: *Qui credit, scilicet in eum* (ut supplent Apostoli), *non se contera*, quasi diceremus, *non sese propriè à conspectu hominum*. Nam et verbo *fodiendi*, ut jam supra annotavimus, pro *pudescendi*, etiam eadem ratione Hebræi utuntur. Ex quibus jam apparet quorsum Dominus hæc de lapide adduxerit. Qui locus Dei misericordiam summopere nobis commendat. Nam cum illi irridentes dixissent *se mendacio et fallacis satis opertos atque tutos*, addidit Dominus: *Audite ergo verbum Domini*, etc. At quod, quæso, verbum suspicari quis posset Dominum dicitur nisi quod infra sequitur? Imò *flagellum inundans invadet vos; neque vos tutabitur protectio mendacii*, etc. At non sic Dominus, sed illis illusoribus prius promittit Messiam, in quem unum si fidem habere, si eum affectum ac recipere vellent, fore ut nunquam pudescerent etiamsi calamitas inundaret universam terram: sin minus, tunc futurum ut perderentur. Sicut in Evangelio cum occiso hærede Dominus interrogasset, *quæ veni digni essent homicidæ*; et illi respondissent: *Malos male perdet*, etc.,

quid aliud futurum putabamus? At Dominus aliam parabolam proponit, in qua illos prius per Apostolos vocandos significat, ut fructum illius sanguinis quem ipsi fudissent vellet percipere; quos si non audirent, tunc perendi forent. Ita hoc loco finge miseriercordem Dominum dicere: *Doleo vicem vestram, ô Judaei, qui mendacio et fallaciâ tutos vos putatis, adventante Dei vindictâ. Transferte aliud spem vestram. Ego jacio pro fundamentis novæ Sion lapidem, etc., fideite in ipsum; illi vos tradite. Accipite Filium meum, amplectimini eum, ad civitatem quam ipse construit confugite, et tuti eritis. Nihil enim damnationis est iis qui sunt in Christo Jesu, etc.* Quod si scire vis quare non pudeant qui in Christum crediderint, audi.

VERS. 17. — PONAM JUDICIUM, etc. Perseverat in metaphorâ lapidis et anguli, ac fundamenti. Rationem, inquit, veræ justitiæ terris afferam, faciamque ut homines verè just sint, admissumque justitiam colant. Hic intellige eam justitiam quam Paulus ad Rom. depingit, que apud Deum justitia est, non apud homines tantum; cui comparata legis sue pharisæorum justitia injustitia reputatur: quam Dominus in Evangelio à suis exigebat cum diceret: *Nisi abundaverit justitia vestra plus quam Scribarum et Pharisæorum, non intrabitis in regnum caelorum.* Hæc à fide proficiscitur, spe alitur, charitatem comprehendit; minima illa præcepta, quæ pharisæi non curabant, quæ animo adimplentur, non concupiscere, non videre ad concupiscendum, non irasci fratri suo, etc., exactissimè exsequitur. Denique hæc fidei justitiam appellabimus, quod à fide ortum habeat. Et quod cum fide in Christum terris collata sit per ejus gratiam. Hæc unâ qui præditus est, potest in omnibus adversis tutus esse, confidens quod non propter se orta sit tempestas, sed Patri qui in cælis est curæ sit: hunc,

*Si fractus illabatur orbis,
Impavidum ferient ruinae.*

At qui hæc destituti sunt, experientur quæ versibus sequentibus continentur. IN MENSTRA. Hic est nomen de quo supra v. 15, nempe *kan*, quod *lineam* significat. Quia verò lineæ seu funiculo latomi, fabri aliique opifices in mensurando utuntur, pro mensurâ sepius capitur. Ponere ergo *judicium ad lineam* seu *funiculum* est rectissimè et summâ æquitate jus reddere. Hoc semper Deus ipse fecit; homines verò id faciunt dono ipsius. IN PONDERE, verbum *schacal*, propriè est *librare in librâ*: inde *mischealeth*, *libramentum*, *regula*, *adamussis*. Idemque est quod priori membro dixit, nempe exacta ratio justitiæ, etc., non solum in jure reddendo, sed in totâ vivendi ratione. Utrumque nomen 2 Reg. 21, conjungitur: *Extendam super Jerusalem funiculum Samariæ, et adamussim domus Achab*: ubi pro instrumento illo quod fabri lignarum et cæmentarii *regulam* vocant videtur accipiendum. Reddi ergo potest, et *justitiam ad regulam*, seu *adamussim*. Vel certè est instrumentum aliud in quo ex filo pendet pondusculum, quod *lapidem* quoque vocat Scriptura: ubi est quedam libratio; ut cum radice conveniat significatio nominis, ut rectè red-

dere possimus, et *justitiam ad perpendicularium*. Vitruvius enim lib. 7, ait: *Longitudines ad regulam et lineam, altitudines ad perpendicularium, anguli ad normam respondentes exigantur.* Possunt et hæc habere alium sensum, nempe, se justum futurum erga Judæos, ut eos juxta merita puniat, etc. Sed augustior est prior interpretatio, cui sequentia conveniunt, præsertim versus 20.

VERS. 18. — ET DELEBITUR. Supra de verbo *caphar* dictum est; significat enim *abscondere, ita ut non ultra res videatur.* Sensum ergo Vulgatus rectè expressit. Dicere posses *capibitur*, id est, tanquam piaculum amovebitur, ut nusquam amplius appareat. Nam mors illos invasura erat, tanquam non fœderatos; et fovea seu infernus eos devoraturus, ut quosvis alios non sibi amicitia conciliatos. Quod autem supra dixerat *cazah*, hic ab eodem verbo dicit *cazoth*. ET FLAGELLUM, etc. Ecce quo pacto non consistet neque firmum erit pactum: nam supra dixi *facere provisionem* esse idem quod *pactum facere*.

VERS. 19. — QUANTUMQUE PERTANSIERIT. Rectè hebraismus mollivit, qui sic habet: *A transire ipsius, vel suo. QUANTUM MANE DILECTO.* Hebr. *in mane in mane*; quod potest accipi ut Vulgatus, id est, *summo mane, ante lucem.* Potest quoque distributivè accipi, sicut Exod. 16: *Collegerunt illud in mane in mane, id est, quolibet mane; ut sit sensus: Quando venerit, quocumque mane venerit, sive interdiu sive noctu venerit, auferet, suppl. vos.* ET TANTUMMODO SOLA. Altera ex his particulis addita videtur. In Hebræo, *et erit tantummodo*, id est, *futureque est ut tantummodo vexatio intellectum det, etc.* VEXATIO, à verbo *vax*, *morit se*, est nomen *zevaah*, *commotio*, Deut. 28. Et pro vexatione accipi potest. Ponitur enim pro *divinis castigationibus ac flagellis*, quibus commota mens et expergefacta auditum, id est, verbum Dei, interdum auscultat, eique obedit quod antea deridebat. Cum ergo propheta significet Judæos Christo Domino non credituros, et idcirco devastandos esse et ab hostium exercitu de terrâ viventium auferendos (quod per Romanos factum novimus), hæc castigationem tamen nonnullis profuturam prædicat. Vel potius nihil aliud significat quam quod ipsa malorum experientia, ipse hostium adventus, ipsa civitatis successio, ipsa Judæorum captivitas factura essent, ut intelligerent quam vere essent divine comminationes, quæ ex ore Domini, et per prophetas et apostolos sæpè audierant; quod incredulitatem eorum et cæcitatem potius notat quam conversionem; quæ diceret: *Neque antea credent vera esse quæ Dominus comminatus fuerat quam divinam vindictam experiantur.*

VERS. 20. — COANGUSTATUM. Vel abbreviatum est. Elegantissimâ similitudine stultitiam infidelium Judæorum, atque ad eam omnium qui peccatis gaudent, patefacit. Spem lecto ac pallio seu operimento cooperat, quæ quiescimus si eam apprehendimus; eaque suffulti non despondemus animum, neque impetu calamitatis rapimur. Nam qui nullam spem habent sunt veluti illi qui tempore tempestatis aut frigidis

post labores non lectum, non operimentum, non aliquod receptaculum quò sese recipiant, habent: superest ergo ut algeant et pereant, etc. Et quidem qui Deo fidunt, et veram justitiam, quam supra depinximus, amplectuntur, amplissimum habent stratum in quo quiescant, in quo sese extendant. Quocumque se vertant, in tuto sunt. Sive egrediantur, sive ingrediuntur, pascuam inveniunt; suntque veluti arbores juxta fluxum aquarum, que non timeant quando venit aestus, etc., ut est apud Jeremiam. Scriptura etiam tota commendatione hujus spei plena est, quam non nisi justis et pii habent. Qui verò hypocritam justitiam, qualis erat pharisæorum, sectantur, et hæc sibi placent, ut decem illæ virgines fatuæ, aut qui divitiis suis, aut etiam sapientiæ carnis fraudibus et imposturis fidunt, brevissimum habent stratum, in quo neque se vertere neque sese extendere possunt. Nam qui coram hominibus tantum justus est, si ab hominibus abstrahatur, et ad Dei tribunal deferatur, quid animi in eo erit? Idem cogita de divitibus, qui destituti divitiis spe suâ decidunt; imò in ipsis quoque divitiis extendere se non possunt. Denique futilis et inanitas est eorum omnium spes, ad pauca et ad brevissimum tempus tantum utilis. Hæc igitur similitudine notat Judæorum stultitiam, qui in lapidem illum firmissimum, pretiosum, angularem fidere noluerunt, neque justitiam fidei amplecti; spem autem suam mendacio et fallaciâ delinierunt: unde factum est ut flagello inundante perierint. ITA UT ALTER DECIDAT; ad verb., *ab extendendo se*, id est, ut extensio nequeat fieri, nempe neque strati, neque ejus qui in eo jaceat. Quia verò stratum breve plures non recipit, Vulgatus dixit: *Ita ut alter decingat.* Utrumque operire non potest; ad verb., *secundum colligere se*, id est, ut quis se colligat et eo se circumvolvat. Utimur et nos Lusitanis verbo colligendi pro *ad somnum se operiendo præparare*; et ita hoc loco videtur accipiendum.

VERS. 21. — SICUT IN MONTE, Hebr., *sicut mons*, eodem sensu, id est, sicut contigit in monte. DIVISIONUM, *phærets*, *ruptura seu divisio* est Hebræis. Inditum est autem nomen monti à rei eventu quem habes 2 Sam. 5, ubi fudit hostes Philistæos David *sicut dividuntur aquæ.* Estque sermo de secundâ victoriâ quam eodem loco obtinuit David, pugnantem ante eum Domino grandine: ibique dictus locus est *Baal phæretsim*, qui dicebatur *Vallis gigantum*. Totam ergo historicam nomine montis *Peratim* hic reducere in mentem nos vult propheta, quæ valde erat celebris; insinuas quod tam terribilis Judæis adventurus sit quam olim Philistæis. Eodem modo accipe quod sequitur. SICUT VALLIS IN GABAO, quando (ut legis Jos. 10) Deus lapidibus grandinis magnis delevit hostes et quinque regum exercitum, stante sole, et obediendo Deo ad vocem hominis; quod qualem tunc expectavit Amorrhæi, talem experturi essent Judæi. UT FACIAT OPUS SEUM (1), etc., id est, ut faciat

(1) Opus suum propter justitiam, sed tamen alienum, quia quodammodo ad illud cogitur propter peccata hominum, et quia malum aliquod habet adjectum,

quod facturus est, quodque facere instituit, non volens tamen neque ex animo. Ejus enim proprium est parcere ac misereri: impii autem mortem sibi acquirunt.

VERS. 22. — ET NUNC, vel, *nunc igitur.* Quandoquidem vestra spes vestraque protectio inutilis est et futilis, Deus autem iratus imminet vobis tanquam hostibus, quid superest nisi ut convertamini? NOLITE ILLUDERE. Verbum est *quarte*, et in se convertit actionem, *illudere, deludere se ipsam.* Et quadrat significatio: nam impii, quando verbum Domini continentur, et eos qui verbum annuntiant derident, seipsos deludent. CONSTRINGANTUR VINCULA. Certum est nomen *moserim*, *vincula*, ut infra 52, et Ps. 116, significare; et in singulari non dubium quod *disciplinam, correctionem seu castigationem* notet; Job. 32: *Et in castigatione eorum terret eos*; Ezech. 5: *Inrepatio et terror genibus, etc.* Verbum autem *carac confirmacionem et firmam apprehensionem* notat. Quare vertere posses: *Ne obreant castigationes vestra*, id est, inualescant, ut Jud. 1, et Gen. 41: *Obtinuerat fames in universâ terrâ, etc.* Possimus quoque et cum Vulgato reddere. Sunt autem afflictiones *vincula* quedam à Deo, quibus detinemur, ne ad libitum vivamus, etc. Quòd si ad mentem non redimus, in illis detinemur interdum quoque ad peiora supplicia detrudamur. CONSUMMATIONEM ENIM, etc. Jam de his vocibus supra dictum est. *Timendum*, inquit, *est ne invalescant castigationes: nam mihi nuntiatur est à Domino, imminere consumptionem et excidium toti huic regno*; si autem ad sanam mentem redieris, vel Dominus mutabit sententiam, ut interdum solet, vel in mediis inundationibus non periclitabimini.

VERS. 23. — ATRIBUS, etc., excitat auditorum animos, ut exhortationi dignissimè valdeque necessarie attendant, considerentque attentissimè divinarum castigationum rationem, quam exemplo agrorum reddit manifestam: quod explicabimus v. 26.

VERS. 24. — TOTA DIE, vel *totos dies, vel omnibus diebus*: ut sing. pro plurali capiatur. ARANS, *coresch*, est *studio atque arte operi mechanico instare.* Latini autem unum verbum non habent quod significationis respondeat. Hic *arandi* verbo reddendum est, et participium pro nomine *agricolæ* videtur capi; q. d. *Numquid aliud non ager agricola cum vult serere, quam terram vomere proscindere? Nequaquam; sed sulcabit quidem terram (illud enim vocat aperire hebraismus), deinde vastabit, id est comminet glebas.* Vulgatus *sarrirè* dixit; nam, teste Columellâ, *glebe sarculis revolvente sunt.* Ergo *sadad*, in secundâ, aliquando est rusticum verbum, et significat *arum jam aratum vel occâ vel verriculo contondere.* Ità etiam accipitur hoc verbum, nempe malum pœnæ. Opus autem ipsius proprium est misereri; quia per hoc etiam malum nostrum et culpæ, et pœnæ tollit: quod maxime ad summam illam et perfectissimam bonitatem pertinet. Hinc Ecclesia: Deus qui proprium est misereri, etc. Et in aliâ collectâ: *Qui omnipotentiam tuam parcendo maxime et miserando manifestas.* Et in psalmo 144: *Miserationes ejus super omnia opera ejus.* Et Jacobi 2: *Superexaltat autem misericordia iudicium.* Vide ibidem nostr. comment. (Lud. Capp.)

